

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

(повна назва факультету)

кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

(повна назва кафедри)

**РОЛЬ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ
У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ
ДОШКІЛЬНИКА**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Дудка Аліна Сергіївна

Керівник к.пед.н., доц. Полєвікова О.Б.

Рецензент Лисенко О.М., директорка

Херсонського ЗДО №12

Херсонської міської ради

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи використання проблемних ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дошкільника	5
1.1. Наукові обрії мовленнєвої особистості дошкільника.....	5
1.2. Феномен мовленнєвої особистості у педагогічних концептах Алли Богущ.....	7
1.3. Проблемні ситуації як умова розвитку особистості дошкільника.....	9
РОЗДІЛ 2. Методичні основи використання проблемних ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дошкільника	13
2.1. Критерії та показники сформованості мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку.....	13
2.2. Технології забезпечення проблемних ситуацій у дошкільлі.....	14
2.3. Методи і прийоми створення проблемних ситуацій на мовленнєвих заняттях.....	17
ВИСНОВКИ	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
ДОДАТКИ	28
Додаток А. Характеристика рівнів сформованості мовленнєвої особистості дошкільника.....	28
Додаток Б. Діагностичні завдання.....	32
Додаток В. Зразки проблемних ситуацій	38
Додаток Г. Картотека проблемних ситуацій.....	42
Додаток Д. Кодекс академічної доброчесності.....	45

ВСТУП

Формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника – одна з головних сучасних лінгводидактичних проблем, актуальність якої зумовлена положеннями Законів України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», спрямованими на модернізацію дошкільля, оновлення змісту, методів і технологій навчання дітей рідної мови, вдосконалення форм, прийомів, методів розвитку мовленнєвого спілкування та культури мовлення.

Пріоритетне місце в системі засобів розвитку мовлення дітей дошкільного віку посідають проблемні ситуації. Їх вплив на освітній процес дошкільнят обґрунтовують у своїх роботах такі науковці як Бенера В.Є, Гавриш Н.В., Богуш А.М., Ємець А.А., Калмикова Л.О., Коваленко М.О., Каплуновська О.І. та багато інших.

Науковим об'єктом мовленнєвої особистості дошкільника приділяють увагу такі вітчизняні вчені як Гавриш Н.В., Калмикова Л.О., Крутій К.Л., Богуш А.М., Луцан Н.І., Трифонова О.С. та ін..

Зазначені вище науковці стверджують, що головним фактором посилення розвивальної і виховної функції навчання, надійним та ефективним способом підвищення його ефективності і якості є створення системи проблемних ситуацій в освітньому процесі.

Вмотивувати дитину до пізнання дійсності можна лише тоді, коли її власні уявлення не збігатимуться з деякими положеннями, поглядами, які виникатимуть під час навчання, тобто якщо дитина стикатиметься із суперечностями. Тоді виникне природне бажання розібратися, з'ясувати, у чому річ (прокинетесь її внутрішнє “Я”).

За допомогою проблемних ситуацій є змога привчити дитину висловлювати власну думку та обґрунтовувати її.

Мовленнєвий розвиток дітей – головний інструмент, за допомогою якого вони встановлюють контакт із навколишнім, також завдяки йому

відбувається соціальна адаптація дитини. Важлива умова завершеного, повноцінного мовленнєвого розвитку дошкільника – своєчасний і якісний розвиток мовлення.

Усе зазначене вище й обумовило вибір теми дипломної роботи «Роль проблемних ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дошкільника»

Мета дослідження полягає в науково-методичному обґрунтуванні впливу проблемних ситуацій на формування мовленнєвої особистості здобувача дошкільної освіти.

Об’єктом дослідження обрано процес формування мовленнєвої особистості здобувача дошкільної освіти.

Предметом – методика використання проблемних ситуацій під час формування мовленнєвої особистості здобувача дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати сутність і характеристику дефініцій «мовленнєва особистість», «проблемні ситуації», «педагогічні технології».
2. Схарактеризувати критерії та показники сформованості мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку
3. Виявити методичні основи використання проблемних ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дошкільника.
4. Дібрати зразки проблемних ситуацій та створити їх картотеку.

Апробацію дипломної роботи було здійснено на двох Всеукраїнських науково-практичних конференціях: м.Кривий Ріг - «Дошкільна освіта: інновації, пошуки, проблеми», у статті «Наукові обрії мовленнєвої особистості дошкільника» (17-18 жовтня 2019 р.); м.Ніжин: у статті «Вплив проблемних ситуацій на розвиток мовлення дошкільника» (23 жовтня 2020 року); на V Міжнародній науково-практичній конференції «Eurasian scientific congress» у статті «Проблемні ситуації як засіб розвитку мовленнєвої особистості дошкільника» (м. Барселона, Іспанія; 19-21 квітня 2020 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

1.1 Наукові обрії мовленнєвої особистості дошкільника

За наявності дієвих чинників, які впливають на розвиток мовлення дітей, можливе успішне формування мовленнєвої особистості дитини. Під чинником розуміють рушійну силу будь-якого процесу, умову, що визначає його характер.

Зокрема, О.С.Трифорова у своєму дослідженні розробила й апробувала лінгводидактичну модель і експериментальну методичку, спрямовані на формування мовленнєвої особистості старшого дошкільника [25].

Мовна самосвідомість та свідомість, дитяча мовленнєва картина світу, мовленнєва активність особистості, розвивальне мовленнєве середовище є дієвими факторами формування мовленнєвої особистості дошкільника. Розглянемо їх.

Сутність свідомості є відображенням дійсності, яка набуває свідомого характеру системою засобів мовних значень; отже, свідомість є мовною. Поняття мовної свідомості важливо використовувати для висвітлення специфіки психолінгвістичного дослідження свідомості, тобто як суспільної та індивідуальної форми відображення дійсного [13, с.20].

Мовна свідомість, що є вербально оформлювальним відображенням дійсності, формуватиметься у процесі освоєння суспільно-політичних відпрацьованих способів оперування одиницями мовної системи, її значень з метою формування розуміння задуму висловлювання, думок співрозмовника у процесі мовленнєвої взаємодії [4, с.7].

Заслужує уваги погляд Л.О.Калмикової Л.О. на категорії «мовна самосвідомість» і «мовна свідомість» [12, с.8]. Учена розуміє під терміном «мовна свідомість» «найвищий рівень мовленнєвомовної саморегуляції, вербального відображення дійсності, ознаками якої є:

- опосередкованість знаковими (мовними) структурами, соціальний характер;
- здатність до мовленнєвої рефлексії і спонтанної;
- можливість чути себе під час розмови і для точнішого смислоформулювання перебудовувати своє висловлювання; розмова із власним «Я» у внутрішньому мовленні (внутрішній діалогізм);
- предметність – ідеальний предмет – смислоформування, смислоформулювання.

У процесі оволодіння мовою дошкільники прилучаються до спільного мовного знання, і з допомогою цього формується їх індивідуальна мовна свідомість» [12, с.9-11].

Л.О.Калмикова зауважує, що мовна самосвідомість – найвищий рівень розвитку мовної свідомості, також є основою формування мовленнєвої і розумової активності, а також самостійності індивіда в його мовленнєвих діях, судженнях та вчинках. Ці образи і ставлення нерозривно поєднані зі спробами самовдосконалення, знайти сенс своєї мовленнєвої діяльності [12, с.9-11].

Таким чином, мовна свідомість і самосвідомість – чинники формування мовленнєвої особистості дошкільників.

Дитина є особливим типом мовленнєвої особистості, яка «формує особистий погляд на оточуючий світ і на саму себе в світі. Образ світу накладає свій відбиток на мовлення дитини. Цей образ у більшості відрізняється від «картини світу» мовної свідомості дорослих, що пояснюється своєрідністю дитячого світосприймання і світовідчуття» [6, с.5-7].

На відміну від дорослого, дитина відчуває потаємну енергію слова; діти знаходять смислові одиниці рідної мови, при цьому роблять їх живими та пластичними, які вбирають всі можливі відтінки значень.

Дитячу мовленнєву картину навколишнього світу визначають як знання, які ніби віддзеркалюють ту чи іншу інформацію про довкілля, що виражаються різними мовними і немовними засобами та у фольклорних творах.

1.2 Феномен мовленнєвої особистості у педагогічних концептах Алли Богуш

Говорячи про концепт, не можемо обійти питання походження терміну та історію семантичної трансформації, що зумовили його універсальність, здатність функціонувати в термінологічних системах різних наук.

Слово «концепт» походить від латинського *conceptus*, що в перекладі означає «думка, уявлення, поняття» і спочатку застосовувалось як термін логіки і філософії [24, с. 140].

Нині під керівництвом Алли Михайлівни проводяться систематичні експериментальні лінгводидактичні дослідження в таких напрямках: історичний аспект становлення і розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики; методика розвитку мовлення і вивчення рідної мови, методика вивчення української мови у російськомовних ЗДО; підготовка студентів дошкільних факультетів до навчання дітей української мови.

Важливим досягненням А.М. Богуш є також розроблення методологічних основ дошкільної лінгводидактики, цілей та задач мовної освіти, закономірностей, принципів, методів, форм, прийомів мовленнєвого розвитку дошкільників [4].

Будучи науковим керівником проекту попереднього Базового компонента дошкільної освіти, Алла Михайлівна підготувала програму і методичні рекомендації «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» з

урахуванням варіативних діючих програм із розвитку мовлення та навчання дітей рідній мові в Україні та державах СНГ [4], результат власних експериментальних досліджень своєї наукової школи, а також – практичного досвіду дошкільних закладів і студентів факультетів дошкільної освіти [8].

Однією з перших в Україні заснувала компетентнісний підхід у навчанні дошкільників мови, що знайшло своє відображення в редакції «Базового компоненту дошкільної освіти» 2012 року [4].

Освітня лінія «Мовлення дитини» «Базового компоненту дошкільної освіти в Україні» [4] припускає засвоєння дошкільниками культури спілкування та мовлення, простих правил користування мовою в різних життєвих ситуаціях.

Мовленнєве виховання забезпечує духовно – емоційний розвиток дитини в органічних зв'язках з національно-патріотичним вихованням.

Мовленнєва діяльність дошкільників складається з різних видів мовлення та слухання, під час яких формуються мовленнєві уміння і навички.

У формуванні звукової культури мовлення маємо такі вимоги до результатів освітньої роботи: дитина розрізняє мовні та немовні, близькі і схожі звуки рідної мови, має розвинутий фонематичний слух та мовленнєве дихання, регулює темп мовлення та гучність голосу в залежності від ситуації, використовує язикові та інтонаційні засоби виразності. Може зробити звуковий і складовий аналіз слів; виділяє голосні, приголосні, тверді, м'які звуки; знає алфавітні назви букв.

Фонетична компетенція дитини дошкільного віку буде сформована остаточно, якщо вона володіє чіткою вимовою всіх звуків рідної мови, має розвинутий фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонеми.

Лексична компетенція вважається сформованою за умови, що дитина володіє загальноживаними словами, словосполученнями;

мовлення набуває образності, за кількісною і якісною ознакою, словник дитини досягає такого рівня, що вона може легко спілкуватись як з дорослими, так і з дітьми, уміє підтримати розмову на будь – яку тему у рамках свого розуміння.

Також мовлення дитини буде граматично правильним, якщо вона розуміє всі частини мови та утворює різні форми дієслова та прикметників, практично засвоює всі граматичні категорії (рід, число, закінчення); створює нові слова за допомогою суфіксів, префіксів, володіє елементарними навичками корекції та самокорекції мовлення, помічає та виправляє помилки.

У діалогічному мовленні дитина вільно, невимушено залучається у розмову з дорослим чи дітьми, підтримує діалог у відповідності до теми, не заважає розмові інших; відповідає на питання за змістом картини, художнього твору; вміє задати питання і відповісти на нього, заперечити, подякувати, вибачатись, розповісти про себе, почати діалог, домовлятись тощо.

У монологічному мовленні може складати різні види розповідей: сюжетні, описові, творчі, переказує різні художні тексти, складає розповіді як по плану вихователя, так і самостійно; розповідає новини із свого життя, самостійно розповідає знайомі казки, вміє пояснити хід гри, майбутній сюжет малюнка, аплікації; планує, пояснює і регулює свої дії.

Комунікативна компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції.

1.3 Проблемні ситуації як умова розвитку особистості дошкільника

Е.Е. Махмутов визначає проблемну ситуацію як інтелектуальне ускладнення людини, яке виникає, коли дитина не розуміє, як пояснити певний факт, явище або процес реальності і не може досягти мети відомим способом.

Таким чином, проблемна ситуація – це ситуація, у якій дитина не може відповісти на об'єктивно виникаючі питання, тому що знання, що наявні, інформація в проблемній ситуації не містять відповідей і способів їх пошуку. З психологічної точки зору це передумова для виникнення розумової діяльності з виявлення та вирішення проблем. Проблемна ситуація буде носити дидактичний характер, коли вона виявиться в зоні подальшого розвитку.

Проблемні ситуації класифікуються за різними критеріями: опертя робиться на пошук нових знань або методів дій з метою визначення застосовуваності відомих знань і методів в нових умовах; за масштабами проблем, в залежності від того, наскільки різко виражені протиріччя; з дисциплін і предметів, де допустимо застосування тієї чи іншої проблемної ситуації.

Найбільш функціональним і поширеним є поділ проблемних ситуацій за характером смислової сторони суперечності на чотири типи, які є загальними для всіх випробовуваних: незнання дітей яким чином пояснити новий факт, невміння вирішувати нову проблему; необхідність використання раніше отриманих знань і (або) навичок, навичок в нових практичних умовах; наявність суперечностей між теоретично можливим способом вирішення проблеми і практичністю обраного методу; наявність протиріч між результатом практично виконаного завдання і незнанням дітьми його теоретичного обґрунтування [23].

Проблемна ситуація, як основний елемент проблемного навчання, має свої функціональні особливості. Проблемна ситуація – це ситуація, в якій випробуваний хоче вирішувати складні завдання, але не має відповідної інформації (знань) і повинен сам знайти її [24, с. 229].

Ситуація є невідомим елементом. Основне питання ситуації складається з трьох складових: робота, спрямована на те, щоб щось зробити, щось, що не є пізнавальним для нового; невідоме, виявляється

в проблемній ситуації, що виникає внаслідок властивої дітям здатності виконувати весь мандат, який є обов'язковим для аналізу умов нових відкриттів [3, с. 60].

Усі діти люблять змагання, але важливо, щоб у дітей виникав інтерес і бажання до пізнання нового. Пізнавальна діяльність має на меті засвоєння та набуття нових знань, умінь і навичок на основі набутого попереднього досвіду, за допомогою дорослих або самостійно. Пізнавальна діяльність, як і інші, має свою структуру, призначення, тип, систему, спосіб дії та контроль.

Мовленнєві ситуації в освітньому процесі виконують п'ять основних завдань: перетворення мовленнєвих навичок у нові ситуації спілкування; мотиваційні процеси; встановлення мовленнєвих зв'язків як передумови для розвитку мовних навичок; введення та виклад мовного змісту; організаційне застосування мовного змісту.

Мовленнєва ситуація – це природне або штучне мовне середовище, яке сприяє мовній діяльності дітей через чийсь чи особисті ситуації, спираючись на минулий досвід або конкретні мовні умови. Проблемні ситуації в дошкільному закладі можуть створюватися як на спеціальних заняттях, так і при повсякденному спілкуванні з дітьми : у ході будь-якого заняття (не обов'язково мовленнєвого), під час прогулянки тощо.

Слід зазначити, що проблемна ситуація повинна виражатися не у формуванні певної конфліктної ситуації, а в правильному використанні проблеми, з якою стикаються діти в освітніх цілях. Постійно в групі трапляється одна і та ж ситуація, але більшість вчителів намагаються почекати, сховатися і якось позбутися проблеми. Проблемна ситуація створюється свідомо, даючи дітям можливість навчитися виходити з конфлікту та вирішувати проблему. Завдяки такому методу роботи діти дошкільного віку вчать оцінювати вчинки літературних персонажів, яких вони читають між собою та один з одним.

Велику роль мають бесіди із використанням соціального дитячого досвіду: особистий та пізнавальний зміст, який розширює знання про довкілля, розвивається самосвідомість, навички вступати в діалог, вміння висловлювати свою думку та зіставити її з думкою інших людей, враховуючи їх побажання [5, с.50]. Треба, щоб дошкільники усвідомили, що члени родини пов'язані сімейними зв'язками не тільки із дитиною, а й між собою, окремо від неї.

Важливо залучати дітей до складання родового дерева, розглядати з ними сімейні фотографії, документи, листи, розповіді про сімейні реліквії. Дієвим є використання ігрових казкових технік та психотехнологій: енергетичних вправ «Жива вода», гімнастики почуттів. Для їх виконання і створення педагог мусить мати здатність до творчого залучення дітей до співпереживання.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

2.1. Критерії та показники сформованості мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку

Сформованість мовленнєвої особистості дошкільника досліджувала О.С.Трифоновна, де критеріями і показниками обрала дискурсивно-мовленнєву, когнітивно-мовленнєву, креативно-мовленнєву компетенції [25, с.274].

Під когнітивно-мовленнєвою компетенцією дослідниця розуміє наявність достатнього лексичного запасу дошкільника (відповідно до відповідної програми); обізнаність із формулами мовленнєвого етикету, жанрами української народної творчості; творами зарубіжних і українських письменників [25, с.274].

Дискурсивно-мовленнєву компетенцію визначає як інтегративну властивість дошкільників, їх здатність ініціювати, розуміти й підтримувати різні типи дискурсів у різних мовленнєвих ситуаціях; наявні у мовленні немовних і мовних засобів виразності [25, с.274].

Креативно-мовленнєву компетенцію розглядає як оволодіння дитиною дошкільного віку нестандартним мисленням, що обслуговує процеси сприйняття та ініціювання різних типів дискурсів; наявність адекватної самооцінки і самоконтролю мовлення [25, с.274].

Відповідно до цих компетенцій було визначено їх показники, а саме:

- 1) когнітивно-мовленнєва компетенція з показниками:
 - багатство лексико-граматичного запасу;
 - ознайомлення із формулами мовленнєвого етикету;
 - розуміння дітьми змісту художніх текстів;

-обізнаність із малими формами фольклору: прислів'я, приказки; із творчістю зарубіжних та українських письменників;

2) «дискурсивно-мовленнєва компетенція із показниками:

- уміння починати й підтримувати різні типи діалогів та монологів;
 - вміння самостійно створювати різні типи монологічних дискурсів (зв'язне монологічне мовлення);

- наявність у мовленні немовних і мовних засобів виразності;

3) креативно-мовленнєва компетенція із показниками:

- наявність нетипових креативних висловлювань у побудові зв'язних текстів;

- вміння до творчого мовленнєвого самовираження;

- наявність адекватних взаємооцінки і взаємоконтролю та самооцінки і самоконтролю мовлення» [25, с.275].

Зразки діагностичних завдань за О.С.Трифоновною подано в додатку Б.

2.2. Технології забезпечення проблемних ситуацій у дошкіллі

Нині педагогічні колективи ЗДО інтенсивно впроваджують у практику нетрадиційні методи. Саме тому головне завдання педагогічного колективу дошкільного закладу – обрати форми та методи щодо організації освітнього процесу, інноваційні технології, відповідно до поставленої мети розвитку особистості [20, с.35].

Сьогодні освітні технології в закладах дошкілля спрямовані на впровадження стандартів державної дошкільної освіти. Дуже важливою стороною педагогічної технології освіти є місце дитини у виховному процесі, ставлення дорослих по відношенню до дитини. Дорослі у розмовах із дошкільниками дотримуються такого гасла: «Не поруч, не над, а разом!».

У визначенні терміну «технологія» існує чимало різних тлумачень.

Технологія – це сума прийомів, що застосовуються у певній справі, мистецтві чи майстерності [24, с.271].

Педагогічна технологія – це сукупність психологічних та педагогічних установок, які визначають особливий набір і компоновку форм, способів, методів, виховних засобів прийомів навчання; це організаційно-методичний інструментарій освітнього процесу [24, с.204].

Одною з найважливіших класифікацій педагогічних технологій є в наш час їх розподіл щодо підходу до вихованця. Стосовно цієї класифікації існують три основні групи: авторитарні технології (що припускають підпорядкування вихованця вихователеві, повний контроль вихователем освітнього процесу, придушення самостійності і ініціативи), технократичні або дидактоцентричні технології й особистісно-орієнтовані технології.

Особистісно-орієнтовані технології займають усе міцніші позиції: в даний час у педагогіці на першому плані є дитина й основні зусилля спрямовуються на її особистісний і пізнавальний розвиток. Типологія проблемного навчання завжди залежить від основних цілей, які ставить вихователь. Мета полягає у тому, щоб удосконалити та урізноманітнити освітній процес за рахунок активізації дітей.

Технології формування мовленнєвих операцій (психолінгводидактичні – надалі ПЛДТ) передбачають забезпечення їх розвитку у формах психокорекції і психотерапії. Одночасно з психологічними цілями ПЛДТ мають і цілі суто мовні: операціоналізацію мовних структур, які за критеріями вживання дітьми під час говоріння не відповідають кодифікованим мовним зразкам і можливостям здійснення мовленнєвої діяльності.

Враховують ПЛДТ і необхідність впливу на механізми, що забезпечують операціоналізацію мовних одиниць: неусвідомлюваний мовленнєвий автоматизм, неусвідомлювані настановлення. Градація мовленнєвих завдань з поступовим їх ускладненням передбачає різну міру активності дошкільнят під час складання плану висловлювання,

різний ступінь самостійності в доборі композиції висловлювання і його граматичного оформлення.

Технології формування мовленнєвих дій (металінгвопсиходидактичні – надалі МЛПДТ) спрямовані на опанування дітьми пов'язаних з ними мовних понять, елементарних знань про мову й її об'єктивування та рефлексію над мовленням, започаткування елементарної мовленнєвої діяльності.

Інтерактивні технології – це взаємодія, спілкування з будь-ким; це особлива форма організації комунікативної та пізнавальної діяльності, де всі учасники задіяні у спілкуванні [24, с. 70]. Інтерактивність сприяє виробленню у дитини таких якостей як відповідальність, самокритичність, також розвиває творчий підхід до вирішення проблем, сприяє правильній і адекватній оцінці своїх сил, вчить бачити "білі плями" у своїх знаннях. Основним елементом інтерактивного заняття є діалог. Під час занять з елементами інтерактивного навчання діти активно спілкуються, сперечаються, вчать доводити свою думку [20, с. 37-40].

Метою використання ТРВЗ в дитячому садку є розвиток, з однієї сторони, таких якостей мислення, як рухливість, гнучкість, діалектичність, системність; з іншої – пошукової активності, прагнення до пізнання нового; розвитку мовлення та творчої уяви. Основний критерій у роботі з дошкільниками – простота подачі матеріалу та формулюванні складною, на перший погляд, ситуації.

Виділяють такі етапи:

1. Перший етап – визначення плюсів і мінусів якості якого-небудь предмета або явища, які не викликають стійких асоціацій у дошкільників.

2. Другий етап – визначення позитивних і негативних якостей явища або предмета в цілому.

3. Третій етап – коли дитина зрозуміє, чого хочуть дорослі від неї, слід переходити до огляду явищ і предметів, що викликають стійкі асоціації.

Одним із дієвих прийомів навчання дітей дошкільного віку саморегуляції поведінки науковці визначають занурення дітей у різні проблемні ситуації та ситуації морального вибору.

Зміст таких ситуацій варто добирати із урахуванням життєвого досвіду дітей, що стимулює їх до прояву активності. Якщо відсутня пропозиція щодо розв'язання тієї чи іншої проблеми з боку дітей, спосіб розв'язання пропонує вихователь, який разом із дітьми узагальнює дитячі висловлювання і підводить підсумок. Особистий приклад вихователя й організація спільних дій дітей допомагають швидкому вирішенню проблемних ситуацій.

2.3. Методи і прийоми створення проблемних ситуацій на мовленнєвих заняттях

У сучасній теорії проблемного навчання виділяється десять дидактичних прийомів як створювати проблемні ситуації, які педагоги можуть взяти за основу створення варіативної програми проблемного навчання:

1. Спонукає дошкільників до теоретичного пояснення фактів та явищ та невідповідності між ними.

2. Використання проблемних ситуацій, що виникають в процесі їх повсякденної життєдіяльності, тобто таких проблемних ситуацій, що виникають на практиці.

3. Пошук інноваційних шляхів застосування дітьми того чи іншого досліджуваного явища, факту, елементів знань, навичок або умінь.

4. Спонукування дошкільників до аналізу фактів і явищ дійсності, які породжують суперечності між науковими уявленнями і побутовими поняттями про них.

5. Висунення гіпотез, формування висновків і їх перевірка.

6. Спонування дітей до співставлення і протиставлення фактів, теорій, явищ, що породжують проблемні ситуації.

7. Спонування дошкільників до виведення узагальнення нових фактів на основі наявних знань, що сприяє показу про недостатність знань для пояснення всіх фактів.

8. Знайомство дітей з фактами, які призвели до постановки наукових проблем.

9. Встановлення міжпредметних зв'язків, що має на меті розширення діапазону можливих проблемних мовленнєвих ситуацій.

10. Варіативність, можливість переформулювання питань і завдань [23].

Необхідно брати до уваги рівень підготовки дітей, психологічні особливості засвоєння матеріалу, їх мотиваційні критерії. Враховуючи це, можна сформулювати правила створення проблемних мовленнєвих ситуацій.

Перше, проблемні ситуації повинні містити доступну для дітей пізнавальну складність. Вирішення завдання, що не містять складності, сприяють лише репродуктивному мисленню і не дозволяють досягти мети, яку ставлять перед собою мовленнєві завдання. З іншої сторони, проблемна ситуація, що має надвисоку для дітей складність, не має позитивних наслідків для розвитку дітей, а навпаки знижує їх самостійність.

Друге, хоч і проблемна ситуація має суб'єктивну цінність – для розвитку творчості дітей, але кращим є поєднання з матеріальним розвитком: засвоєння нових знань умінь і навичок.

Третє, проблемна мовленнєва ситуація має викликати інтерес дітей дошкільного віку своєю неоднозначністю, несподіваністю, нестандартністю вирішення. Такі позитивні емоції, як інтерес, здивування служать сприятливою підмогою у навчанні.

Такий метод навчання являє собою спосіб організованої взаємодії вихователя та дітей, яка покликана забезпечувати досягнення виховних цілей. Існують різні підходи до класифікації методів проблемного навчання відповідно до мети виховання і навчання.

За способом вирішення проблемних ситуацій виділяють чотири методи:

- проблемний виклад (вихователь самостійно ставить проблему і самостійно вирішує її);
- спільне навчання (вихователь самостійно ставить проблему, а рішення досягається спільно з дітьми);
- дослідження (вихователь ставить проблему, а рішення досягається дітьми самостійно);
- творче навчання (діти самостійно формулюють проблему і знаходять її рішення).

Виходячи від способу подання освітнього матеріалу (проблемних мовленнєвих ситуацій) і ступеня активності дітей виокремлюють шість методів [23, с.3-6]: метод міркування, метод монологічного викладу, евристичний метод навчання, діалогічний метод викладу, дослідницький метод і метод програмованих завдань.

Перші три групи методів містять варіанти викладу освітнього матеріалу вихователем, другі три групи – варіанти організації самостійної навчальної діяльності дітей. У кожній із цих груп методів передбачається збільшення активності дітей і, таким чином, проблемності навчання [4].

Монологічний метод використовується, щоб передати великий обсяг інформації, а сам освітній матеріал не змінюється. Враховуючи трудність у засвоєнні матеріалу, вихователем не створюється, а забезпечується мінімальне окреслення проблемних ситуацій з метою підтримання інтересу в дітей. В умовах проблемної ситуації форма викладу – розповідь, бесіда.

Метод міркування – до монологу вихователя додаються елементи міркування. Вихователь, враховуючи наявність проблемних ситуацій, показує, як були висунуті різні гіпотези у процесі вивчення тієї чи іншої проблеми. Вихователь у користуванні цим методом демонструє логічний, а не історичний шлях наукового пізнання, «у прилученні дітей стежити за стрімким рухом думки до істини» [4]. Цей метод вимагає більшої перебудови освітнього матеріалу, порівняно з попереднім і традиційними методом. Порядок розкриття обирається таким чином, щоб суперечності змісту були представлені та особливо підкреслені й не порушували пізнавальний інтерес дітей і бажання їх вирішити.

Евристичний метод навчання на думку М.І. Махмутова заключається в тому, що навчальний матеріал розділяється на окремі складові, де вихователь додатково ставить пізнавальні завдання, які вирішуються безпосередньо дітьми. Освітній процес здійснюється під керівництвом вихователя: саме він займається постановкою проблеми, яку слід вирішити, вказує на правильність тих чи інших висновків, які далі є підставою для самостійної діяльності дітей. Таким чином досягається самостійне дослідження дітьми, але в межах керування і з допомогою вихователя. Форма реалізації цього методу - поєднання евристичної бесіди з вирішенням проблемних задач.

Під час використання дослідницького методу схема навчання зазнає певних змін. Постановка питань у даному методі вихователем здійснюється не на початку елемента вивчення проблеми, а під час підсумків її самостійного розгляду дітьми, тобто діяльність вихователя має оцінний, констатувальний характер.

Ще один метод, виокремлений М.І. Махмутовим, був названий методом програмованих дій (програмованих завдань). Використовуючи цей метод, вихователем здійснюється розроблення системи програмованих завдань, де кожне завдання складається з окремих елементів. Ці елементи мають частинку матеріалу, що вивчається, або

певний напрям, у межах якого дитина сама ставить і вирішує відповідні проблеми, урегулює проблемні ситуації. Після дослідження одного елементу дитина, зробивши самостійно певні висновки, переходить до наступного, при чому доступність цього етапу визначається правильністю зроблених висновків, які були на попередньому.

Частково-пошуковий метод навчання передбачає поєднання сприйняття вихованцем пояснень вихователя з його особистою пошуковою діяльністю. Виконання певних завдань вимагає самостійного проходження усіх сходинок пізнавального процесу. Прийомами навчання виступають слухання й осмислення, систематизація, аналіз фактів, пошук вирішення проблем. Спонукаючим методом навчання називається діяльність вихователя, що спонукає активну розумову діяльність дитини. Пошуковий метод навчання являє собою розумові дії з постановкою проблеми і знаходження шляху її вирішення.

Ознайомившись із роботами науковців, ми прийшли до висновку, що на сьогодні проблемне навчання дуже необхідне, так як формує гармонійну всебічно розвинену творчу особистість, яка здатна знаходити рішення в різноманітних проблемних ситуаціях і може творчо мислити.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволило дійти таких висновків:

У дипломній роботі міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку в освітніх ситуаціях із використанням методу проблемних ситуацій у сучасному просторі дошкільної освіти.

Виконуючи перше завдання у процесі аналізу наукових джерел ми з'ясували сутність і характеристику дефініцій «мовленнєва особистість», «проблемні ситуації», «педагогічні технології».

Мовленнєва особистість – особистість, яка реалізує себе в комунікації, обираючи ту чи іншу тактику і стратегію спілкування, використовуючи той чи інший набір засобів (як власне лінгвістичних, так і позалінгвальних).

Мовленнєву особистість дошкільника, розуміємо як інтегративну якість суб'єкта, у якого сформовані всі види мовленнєвої, художньо-мовленнєвої та комунікативної компетенцій і який має його власну мовленнєву картину світу, вміє вільно почуватись у різних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях.

Проблемна ситуація – це ситуація, під час якої дитина чи доросла людина прагне розв'язати складні задачі, відчуваючи брак інформації (знань) і намагаючись самостійно її відшукати.

Педагогічна технологія – це сума психолого-педагогічних установок, які визначають спеціальний добір і поєднання методів, форм, прийомів навчання, способів, виховних засобів; є організаційно-методичним інструментарієм освітнього процесу.

Під час вирішення другого завдання схарактеризували критерії та показники сформованості мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку. Відповідно до наукових обґрунтувань О.С.Трифонові ними є такі

компетенції: дискурсивно-мовленнєва, когнітивно-мовленнєва, креативно-мовленнєва.

Під когнітивно-мовленнєвою компетенцією розуміємо наявність достатнього лексичного запасу дошкільника (відповідно до відповідної програми); обізнаність із формулами мовленнєвого етикету, жанрами української народної творчості; творами зарубіжних і українських письменників.

Дискурсивно-мовленнєву компетенцію розуміємо як інтегративну властивість дошкільників, їх здатність ініціювати, розуміти й підтримувати різні типи дискурсів у різних мовленнєвих ситуаціях; наявні у мовленні немовних і мовних засобів виразності.

Креативно-мовленнєву компетенцію розуміємо як оволодіння дитиною дошкільного віку нестандартним мисленням, що обслуговує процеси сприйняття та ініціювання різних типів дискурсів; наявність адекватної самооцінки і самоконтролю мовлення

Відповідно до означених компетенцій було визначено їх показники, а саме: когнітивно-мовленнєва компетенція (багатство лексико-граматичного запасу, ознайомлення із формулами мовленнєвого етикету, обізнаність із малими формами фольклору: прислів'я, приказки; із творчістю українських і зарубіжних письменників, розуміння дітьми змісту художніх текстів); дискурсивно-мовленнєва компетенція (уміння починати й підтримувати різні типи діалогів та монологів, вміння самостійно створювати різні типи монологічних дискурсів (зв'язне монологічне мовлення), наявність у мовленні немовних і мовних засобів виразності); креативно-мовленнєва компетенція (наявність нетипових креативних висловлювань у побудові зв'язних текстів, вміння до творчого мовленнєвого самовираження, наявність адекватних взаємооцінки і взаємоконтролю та самооцінки і самоконтролю мовлення).

Під час вирішення третього завдання виявили методичні основи використання проблемних мовленнєвих ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дошкільника. А саме: з'ясували, що у сучасній теорії проблемного навчання виділяється десять дидактичних методів створення проблемних ситуацій, що можуть бути взяті педагогом за основу укладання програм проблемного навчання:

Спонування дітей до теоретичного пояснення явищ, фактів, зовнішньої невідповідності між ними; використання ситуацій, що виникають при виконанні дітьми освітніх завдань, а також в процесі їх звичайної активності, тобто проблемних ситуацій, що виникають в повсякденному житті; заохочення дітей до аналізу явищ і фактів дійсності, які можуть породжувати суперечності між побутовими уявленнями і науковими поняттями про них; висунення гіпотез, формулювання висновків і їх перевірка; спонування дітей до співставлення і протиставлення фактів, теорій, явищ, що породжують проблемні ситуації. [23].

Вирішуючи четверте завдання, дібрали приклади проблемних ситуацій та створили картотеку, що подані нами в **додатках В-Г**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 4-19.
2. Бобир В. Проблемні ситуації: міркуємо, взаємодіємо, досягаємо мети. *Дошкільне виховання*. 2017. № 3. С. 8-11.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Х. : Ранок, 2013. 192 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика :За ред. А. М. Богуш. .К. 2011. 704 с.
5. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дошкільників. К. : Генеза, 2013. 160 с.
6. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в ДНЗ. К. : «Слово», 2010. 304 с.
7. Богуш А.М. Перші кроки грамоти: передошкільний вік. К. : Слово, 2013. 424 с.
8. Богуш, А. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови. К. : Слово, 2016 392 с.
9. Дудка А.С. Наукові обрії мовленнєвої особистості дошкільника // Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації : Матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф., / За заг.ред.Ковшар О.В., Суятинової К.Є. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. С.381-385.
10. Дудка А. Вплив проблемних ситуацій на розвиток мовлення дітей дошкільного віку// Збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції "Сучасне дошкільня: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" (23 жовтня 2020 року) / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С.289-293
11. Зайченко Н. Картини запрошують до розмови. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 20-22.

12. Калмикова Л.О. Формування у дошкільників мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс. К. : Слово, 2016. – 384 с.
13. Каплуновська О. Коли, чому та як навчати грамоти дошкільників. Дошкільне виховання. 2016. №10.С. 8-11.
14. Кахаєва Л. Є., Кузнєцова Л. О. Мовленнєвий розвиток/Л.Є. Кахаєва, Л.О. Кузнєцова. –Х. :«Основа», 2014. 143 с.
15. Кондратенко Р.В. Діагностичний супровід розвитку та виховання. Кривий Ріг : КПШ, 2015. 224 с.
16. Коршенко Н. Запам'ятовуємо сюжет казки за допомогою мнемотаблиць. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. №4.С. 39-44.
17. Павленко В. Проблемні ситуації: поняття і типи. Нові технології навчання. Київ, 2014. Вип.83. С. 196-202.
18. Полєвікова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дошкільників у контексті словоцентризму. Педагогічні науки. Херсон, 2017. Вип. 75. С.141-146.
19. Полєвікова О.Б., Дудик Т.В. Розвиток мовлення за допомогою «Слухання з передбаченням» // The 8th International scientific and practical conference “Perspectives of world science and education” (April 22-24, 2020) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020. P. 755-763.
20. Полєвікова О.Б., Дудка А.С. Проблемні ситуації як засіб розвитку мовленнєвої особистості дітей // The 4th International scientific and practical conference Eurasian scientific congress (April 19-21, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. P.248-254.
21. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у просторі дошкілля // The 12th International conference “Science and society” (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. P.77-87.

22. Полєвікова О.Б. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей на засадах словоцентричного підходу. Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім.Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка. Кременець: ВЦ КОГПІ ім.Тараса Шевченка, 2014. Вип. 3. С. 132-139.

23. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. М. Пентиліук. К. : Ленвіт, 2015.320 с.

24. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2012.467 с.

25. Трифонова О.С. Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої особистості дітей. Одеса : ПП Жовтий. 2013. 484 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Характеристика рівнів сформованості мовленнєвої особистості дошкільника (за О.С.Трифоновою) [25, с.276]

Інтуїтивний рівень характерний для дітей старшого дошкільного віку, які вільно експериментують із мовним матеріалом, створюють оригінальні синтаксично та логічно завершені типи дискурсів (діалоги, монологи); швидко включаються в діалог, уміють самостійно створювати його (кількість діалогічних єдностей – 7-8); щодо монологічного дискурсу, то тексти вирізняються чітким формуванням думки, відповідністю темі та жанру, композиційною цілісністю; правильною синтаксичною побудовою речень (кількість речень у висловлюваннях описового типу дорівнює 7-8 (слів – 20-25), сюжетній – 9-10 (слів – 25-30), міркування – 3-4 (слів – 15-20), із власного досвіду – 8-10 (слів – 25-30)); використовують у розповідях різні за структурою речення (прості, складні, складнопідрядні та складносурядні безсполучникові та зі сполучниками речення); у мовленні дітей віддзеркалюється власний життєво-мовний досвід (відчуття, враження). Мовлення дітей характеризується лексико-граматичним багатством і правильністю; діти виявляють ініціативність під час слововживання, прагнуть до словотворення та словозміни, розуміють пряме і переносне значення слів і вміють їх пояснити, наводять приклади з власного досвіду; у мовленні дітей наявні образні вирази, приказки, прислів'я, порівняння (5 і більше). У старших дошкільників цього рівня сформовані комунікативні мотиви (потреба висловитися, вплинути на співрозмовника, отримати додаткову інформацію). Діти виявляють свою індивідуальність, творчо й оригінально мислять, володіють лінгвістичними й екстралінгвістичними мовними засобами, яскраво виявляють свої емоції; знають і вживають формули мовленнєвого

етикету (7-8); для них характерне яскраве творче мовленнєве самовираження, адекватні взаємооцінка і взаємоконтроль та самооцінка і самоконтроль мовлення.

Нормативний рівень властивий старшим дошкільникам, які експериментують із мовним матеріалом, у них наявна здатність до фантазування, водночас продуктивність різних типів дискурсу залежить від їхнього емоційного настрою. Діти створюють синтаксично та логічно завершені типи дискурсів; швидко включаються в діалог, уміють самостійно створювати власні діалоги, між репліками відсутні довгі паузи (кількість діалогічних єдностей – 5-6); щодо монологічного дискурсу, то тексти оформлені відповідно до теми й композиційних вимог, водночас наявні помилки (подекуди незавершеність думок, порушення логічності їх викладу, лексико-граматичні інтерферентні огріхи). Кількість речень у висловлюванні описового типу дорівнює 5-6 (слів – 15-19), сюжетній – 7-8 (слів – 19-24), міркування – 1-2 (слів – до 14), із власного досвіду – 6-7 (слів – 19-24); дотримуються логіко-синтаксичного зв'язку висловлювання, подекуди зустрічаються паузи, використовують у реченнях переважно прості поширені або складносурядні безсполучникові чи зі сполучниками речення. Під час складання розповідей використовують власний життєво-мовний досвід. Діти цього рівня виявляють ініціативність у слововживанні; в їхньому мовленні спостерігалось прагнення до словотворення та словозміни; вони розуміють пряме і переносне значення слів, уміють їх пояснити; у мовленні присутні образні вирази, приказки, прислів'я (3-4). Діти виявляють свою індивідуальність, творчо мислять, створюють мовленнєво-ігрові сюжети; використовують засоби художньої виразності, вміють творчо самовиразитись, виявляють свої емоції залежно від настрою; знають і вживають формули мовленнєвого етикету (5-6); їм здебільшого властиві адекватні взаємооцінка і взаємоконтроль та самооцінка і самоконтроль мовлення.

Репродуктивний рівень притаманний дітям старшого дошкільного віку, які не вміють самостійно виявити свою індивідуальність, хоча подекуди є бажання творчо самовиражатися, роблять це лише за допомогою вихователя; не завжди вміють відповісти на відповідну репліку діалогу, діалогічні єдності одноманітні (кількість 3-4); щодо монологу, то наявна велика кількість помилок, тексти не відповідають змісту, в них наявні значні композиційні порушення; кількість речень у висловлюваннях описового типу дорівнює 3-4 (слів – 9-14), сюжетній – 4-6 (слів – 10-18), із власного досвіду – 3-5 (слів – 10-18); зв'язок між реченнями формально-сурядний, обмежено вживають поширені речення і складні конструкції, використовують однотипні способи міжфразового зв'язку; мовлення насичене довгими паузами, збіднене засобами художньої виразності. Діти цього рівня не розуміють стилістично-образної ролі, значеннєвих відтінків фразеологізмів; пояснення переносного значення викликає в них певні труднощі (в мовленні наявні образні порівняння (1-2)); вони не виявляють бажання утворювати нові слова. Мовлення дітей емоційно збіднене, подекуди використовують лише окремі засоби виразності (як мовні, так і позамовні); знають і вживають формули мовленнєвого етикету (3-4); діти здебільшого не можуть адекватно оцінити й контролювати своє і чуже мовлення.

Початковий рівень характерний для дітей старшого дошкільного віку, яким важко самостійно (без допомоги вихователя) створювати діалогічні й монологічні висловлювання; вони підтримують діалог одноманітними репліками (кількість діалогічних єдностей – 1-2); у складених ними текстах відсутні сюжетні лінії, композиційна структура, логічний зв'язок, завершеність; кількість речень в описових розповідях дорівнює 1-2 (слів – до 8), сюжетній – 1-3 (слів – до 9), із власного досвіду – 1-2 (слів – до 9), розповіді-міркування – відсутні; використовують здебільшого прості поширені речення, які містять

довготривалі паузи, подекуди послуговуються складними реченнями. Діти цього рівня не виявляють ініціативність у слововживанні, не прагнуть до словотворення та словозміни; вони не розуміють пряме і переносне значення слів, не вміють їх пояснити; не сприймають образні вирази й тому не вживають їх у власному мовленні. Діти не виявляють бажання творчо самовиражатись; знають і вживають формули мовленнєвого етикету (1-2); неадекватно оцінюють і контролюють власне мовлення і мовлення інших.

ДОДАТОК Б

ДІАГНОСТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Розпочинаючи обстеження мовленнєвого розвитку старших дошкільників, дітей насамперед знайомлять із постійно дієвим героєм із дідусем Громовичком, який надалі пропонує дітям діагностувальні завдання. Проілюструємо прикладом.

Вихователь пропонує дитині пригадати українську народну казочку «Рукавичка». – Діти, а знаєте ви, що трапилось із героями після того, як вони вирвались із рукавички й порозбігалися лісом? Послухайте: «Бігли-бігли казкові герої лісом, втомились і вирішили відпочити. І ось раптом все загуло, сонечко сховалось і із-під важких темно-синіх хмар з'явився в довгому вбранні дідусь. Привітався з усіма. Виявилось, що його звати Громовик (Громовичок), він завжди сидить на небі і ховається за хмаринками. І коли бачить, що в когось біда, то одразу йде на допомогу. Ось і цього разу побачив він, що біжать лісом звірята і вирішив їм допомогти. Дідусь Громовичок сказав, що покаже їм чудову галявину, де кожний з них зможе жити в окремому будиночку. Але для того, щоб потрапити туди, треба виконати завдання, які їм дасть дідусь Громовичок. Звірятка одразу ж зраділи, але потім засумували, бо вони від страху все позабували й не знають, як виконати ці завдання». Діти, давайте допоможемо звіряткам».

Когнітивно-мовленнєва компетенція

Показник: багатство лексичного запасу

Завдання 1. Допомога мишці-шкряботушці.

Мета: з'ясувати вміння дитини добирати синоніми.

Матеріал: предметні картинки, іграшкова мишка.

Процедура виконання: Вихователь повідомляє дитині, що мишка-шкряботушка отримала від дідуса Громовичка таке завдання: їй треба придумати якомога більше слів до картинок, які їй дав дідусь, а

вона соромиться. Давай допоможемо їй: вона буде показувати тобі картинки, а ти будеш їх «одягати» в красиві слова, які б відповідали на запитання «який?» (Пропонуються такі предмети: пролісок, сонячний промінчик, береза, білочка, вовк, одяг, кавун, дівчина, воїн, листя, мова, ялинка, зима, осінь, метелик, очі, лебідь, вітер).

Завдання 2. Допомога жабці-скрекотушці.

Мета: виявити вживання дітьми іменників, прикметників, дієслів, прислівників.

Матеріал: іграшкова жабка.

Процедура виконання: Вихователь звертає увагу дитини на те, що жабка-стрекотушка дуже весела і здивована: вона знає все, що зображена на малюнках, але чомусь дідусь Громовичок не хоче показувати їй галявину з будиночками. А не робить він це тому, що жабка-стрекотушка не хоче відповідати на запитання, боїться, що не правильно скаже. Ми з нею домовилися, що вона буде запитувати, а ти будеш відповідати на запитання. Пропонуються такі запитання:

а) «Що буває глибоким? Мілким? Високим? Низьким? Широким? Вузьким? Легким? Важким? Великим? Маленьким?». Дитина добирає іменники.

б) Тарілка яка? Груша яка? Трава яка? Яблуко яке? Коріння яке? Дерево яке? Кавун який? Транспорт який? Хліб який? Ялинка яка?» і т. ін. Дитина добирає прикметники.

в) «Сонечко (що зробило?). М'яч (що зробив?). Їжак (що робить?). Блискавка (що зробила?). Листя (що робить?). Мороз (що робить?). Вода (що робить?). Дитина добирає дієслова.

г) «Собака (поводиться як?). Кінь (як біжить?). Шпак (співає як?). Лев (ходить як?). Взуття (носити як?). Мати (турбується про тебе як?). Дитина добирає прислівники.

Завдання 3. Допомога зайчику-побігайчику.

Мета: з'ясувати вміння дитини добирати антоніми до поданих словосполучень.

Матеріал: предметні картинки, іграшковий зайчик.

Процедура виконання: Педагог повідомляє дитині, що дідусь Громовичок дав зайчику чарівний мішечок, а в тому мішечку чарівні картинки, які треба розглянути й продовжити речення. Але ж наш зайчик-побігайчик ще й плаксунчик-боягунчик і тому він боїться навіть залісти лапкою в той мішечок. Давай допоможемо йому: а) він буде показувати картинку й називати речення, а ти будеш його продовжувати:

Гарбуз великий, а буряк... (маленький)

Цибуля біла, а редька ... (чорна)

Морква довга, а горох... (короткий)

Гарбузове насіння біле, а кавунове ... (чорне).

Гарбуз важкий, а кавун ... (легкий).

щедрий врожай - ... (скупий)

Калина кислувата, а смородина.....(солодкувата)

Горобина тверда, а калина.....(м'яка)

б) Зайчик-побігайчик називає слово, а ти кажеш навпаки: низький (високий), довгий – (короткий), товстий (худий), веселий (сумний), ніч (день), зима (літо), важкий (легкий), багатий (бідний), здоровий (хворобливий), швидкий (повільний), працьовитий (лінивий), холодний (гарячий).

Завдання 4. Допомога лисичці-сестричці.

Мета: визначити вміння дитини утворювати нові слова за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів.

Матеріал: іграшкова лисичка, м'які іграшки тварин і людей, предметні картинки.

Процедура виконання: Педагог повідомляє дитині, що лисичка-сестричка ніяк не хоче виконувати завдання, а в будиночок потрапити їй хочеться. Вона завжди була хитренькою і тому придумала цікаву гру: вона принесла із собою багато м'яких іграшок, різних предметів, буде показувати їй називати тобі іграшку чи картинку, а ти будеш ласкаво її називати. (Пропонуються такі іграшки: мавпа, слон, їжак, заєць, лисиця, вовк, ведмідь, білка, дід, баба, мати, тато, дитина, книга, рука, сонце, яблуко, ніч, зірка, ластівка).

Завдання 5. Допомога вовчику-братику.

Мета: з'ясувати вміння дитини добирати споріднені слова.

Матеріал: іграшковий вовчик.

Процедура виконання: Вихователь повідомляє дитині, що вовчик-братик дуже засмучений через те, що він захворів: у нього болить горло і тому йому важко говорити. Але ж він теж хоче потрапити до будиночка, а ще й порадувати дідуся Громовичка: дібрати схожі слова. Давай йому допоможемо: він буде називати слово, а ти будеш добирати схожі, тобто його «родичів». (Пропонуються такі слова: журба, буря, ліс, свиня, верблюд, вітер, квітень, журавель, соняшник, село, насіння, свято, мандрівник).

Завдання 6. Допомога кабану-іклану.

Мета: з'ясувати вміння дитини утворювати нові слова за допомогою префіксів.

Матеріал: іграшковий кабан.

Процедура виконання: Вихователь повідомляє дитині, що до неї завітав кабан-іклан за допомогою. У його брата трапилася біда: із книжки порозбігались усі слова, залишилися лише деякі. Тепер брат дуже засмучений, таким його кабан-іклан ще не бачив. Кабан-іклан дуже просить тебе допомогти йому зібрати слова: він тобі називатиме ті слова, що залишились у книзі, а ти будеш утворювати нові.

(Пропонуються такі слова: бігти, йти, читати, малювати, пригати, говорити, кидати, нести, дзвонити, їхати).

Показник: обізнаність із формулами мовленнєвого етикету

Завдання 1. Допомога ведмедю-набридю.

Мета: з'ясувати обізнаність дітей із формулами мовленнєвого етикету: привітання і комплімент.

Матеріал: іграшковий ведмідь.

Процедура виконання: Вихователь повідомляє дітям, яке ж завдання отримав ведмідь-набридь від дідуся Громовичка: йому треба привітати свою подругу Марійку й зробити їй комплімент. А він не знає, як це робити. Допоможи йому, будь ласка, пригадай, як треба вітатись і робити комплімент і розкажи про це ведмедю-набридю.

Завдання 2. Допомога Голубу

Мета: з'ясувати обізнаність дітей із формулами мовленнєвого етикету: подяка і прохання.

Матеріал: предметні й сюжетні картинки, оповідання «Дрізд і голуб».

Процедура виконання: Педагог повідомляє дитині, що до нього прийшов його давній друг дідусь Громовичок, який хоче розповісти тобі українську народну казку. Послухай її (Розповідається казка «Дрізд і голуб»: Якось голуб став просити дрозда, щоб той навчив його гніздо мостити. Погодився дрізд, та тільки поклав декілька гілочок, як голуб сів на них і вуркоче: «Знаю, знаю...» Розгнівався дрізд та й каже: - Коли знаєш, то навіщо просиш? І полетів собі геть. А голуб зовсім не вмів гніздо мостити. Ото скільки дрізд йому допоміг, таке гніздо в нього й лишилося назавжди»). Громовичок продовжує: Діти, голуб хоче повернути дрозда, але не знає, як до нього звернутись, як попросити, щоб він йому допоміг. Дитині пропонується пригадати ввічливі форми звертання і прохання.

Завдання 3. Утішимо Громовичка.

Мета: з'ясувати обізнаність дітей із формулами мовленнєвого етикету: втіхи, співчуття.

Матеріал: лялька Громовичок, предметні картинки.

Процедура виконання: Вихователь повідомляє дитині, що з дідусем Громовичком трапилася біда й розповідає про пригоду, що сталася з ним: вирішив він прогулятися лісом, спустився на землю і побачив на галявині гусей. Коли вже підійшов до них поближче, то один гусак, напевно, вожак, витягнув свою довгу шию, зашипів, загелготав і побіг за Громовичком. Ледь-ледь він від нього втік. І до того ж він його злякався, що й слова вимовить не може. Подивись на нього (показує). Допоможи Громовичку заспокоїтися, поспілкуйся з ним. Якими словами ти будеш його заспокоювати?

Завдання 4. Порада Їжачкові.

Мета: з'ясувати обізнаність дітей із формулами мовленнєвого етикету: поради і пропозиції.

Матеріал: атрибути до настільного театру, фрагмент оповідання Ю.Старостенка «Під зеленим шатром лісу».

Процедура виконання: Вихователь влаштовує настільний театр і розіграє фрагмент оповідання: «Настало літо, і зашумів зеленими вітами ліс... То тут, то там між пухнастих ялиць та під лапатим гіллям смерек вишикувалися рядочками гриби масляки. Хотів був привітатися до них їжак, а гриби злякалися і повдягали на голови хто листочка сухого, а хто пучок глици. Їжак і з того боку зазира, і з цього – нема грибів. «Порозбігалися», - думає собі... А гриби зачаїлися під картузиками і тихенько усміхаються: «Ну і їжак, недарма у нього такі маленькі очки!» Дитині пропонується подумати й дати пораду чи пропозицію на майбутнє, як бути Їжачкові.

ДОДАТОК В

ПРИКЛАДИ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ

Проблема котика-смугастика

(Один із шляхів занурення в проблемну ситуацію – її інсценізація. При чому реалізуватися вона може спонтанно: педагог розповідає – діти показують, передають емоції персонажів)

Маленьке кошеня Смугастик дуже образилося на свою маму, кицю Білошийку. (Діти показують ображений вираз обличчя). Як же тут не образитись? (Здивований вираз обличчя). Спочатку вона заборонила (міміка та жестикуляція, яку показують заборону) дратувати сусідського собаку (мімікою показують кривляння). Потім примушувала вмиватися, мити лапки, після прогулянки та перед їжою (відповідні жести), хоча й добре знала, що котик цього не любить. (На обличчях – вираз незадоволення, небажання).

Ще й тато, кіт Мартин, насварив котика за те, що той подряпав нові меблі та розкидав свої іграшки. (Гнівний, суворий вираз обличчя). Настрій у кошеняти зіпсувався вкрай. (На обличчі – пригніченість)

- Не потрібні мені такі батьки! (Рішучий вираз обличчя). Піду від них!(Крокування на місці). Пошукаю собі інших батьків, добрих.

Смугастик вийшов з хати і подався вулицею. (Крокування). Аж тут назустріч йому йдуть курчата.

- Скажіть, а у вас мама добра? – поцікавився Смугастик. (На обличчі – цікавість).

- Дуже! Дуже добра! Найкраща у світі! – хором відповіли курчата. (Мімікою передають почуття любові до батьків, гордості)

- А у тебе? – запитали курчатка. (На обличчі – цікавість)

- А у мене погана (зажурене обличчя), - сумно промовило кошеня. – Можна я житиму з вами? – проситься воно. (Жести та міміка відображають прохання, нерішучість).

- Звісно! – зраділи курчатка. (Радісно стрибають на місці, плескаючи в долоні).

І всі вони побігли на подвір'я, де на них уже чекала мама Курка з обдом – пшоном і водою.

- Смугастику, - звернулась докошеняти мама Курка. - Я нещодавно бачила пані Білошийку. Вона розшукувала тебе і дуже хвилювалась. (Виразом обличчя і жестами передають схвильованість).

- Ну то й що? (На обличчі – байдужість) – відповів і подався обідати. (Крокують)

Побачивши такі страви, кошення скривилось (невдоволенний вираз обличчя) .

- Я такого не їм!

- А у нас більше нічого не має....- винувато розводили крильцями курчата. (Показують зняковіння, розгубленність).

- Піду я, напевно. Прощавайте . (Крокують. Вираз обличчя – пихатий). Куди ж мені тепер податися?

Запитання до дітей :

- Чому котик пішов від батьків? Невже вони наспровді погані?

- Чи можна його назвати самостійним, рвшучим?

- Чи справедливі зауваження йому робили батьки?

- Як Смугастик повівся з курчатками? Чи віддячив за гостинність?

- Чи вдасться йому знайти найдобриших батьків? Чому? Хто це буде?

- Що слід зробити Смугастику, аби змінити ситуацію, в яку він потрапив?

Самотнє яблуко

Цей випадок стався в одному з столичних супермаркетів, у відділ фруктів. Покупці весь день щось вибирали, зважували, клали до кошиків, одним словом, торгівля була жвава.

Найкраще продавались яблука. Вони такі запашні, соковиті, що ніхто не міг пройти повз, не придбавши хоча б кілька. Невдовзі всі яблука були розкуплені. Точніше, майже все, бо на дні ящика залишилось одне маленьке Яблуко. Так воно і пролежало до пізнього вечора, а коли йому стало зовсім самотньо без родичів, Яблуко сміливо викотилось на край вітрини у пошуку нових друзів.

- Ой, подивіться на це Яблуко! Воно таке непривабливе... - пробурмотів Апельсин.

- І вигляд у нього якийсь блідий та несвіжий, - підтримав розмову Лимон.

- Мабуть, геть зів'яле й несмачне, - заявила Груша.

- Напевно в ньому і вітамінів не залишилось, - насміхливо промовили Банани.

- Не дивно, що його ніхто не купив. Кому хочеться на таке гроші віддавати? - зневажливо сказав Ананас.

Яблуку стало дуже прикро від почутого, аж сльози виступили. Та хіба сльозами горю допоможеш?

Незабаром до відділу зайшли матуся здонечкою. Дівчинка була сумна. Вона почувалась самотньо, а все тому, що часто хворіла, не могла ходити до дитячого садочка і гратися з друзями.

Побачивши нових покупців, фрукти почали виблискувати гарними боками, розливатися запашними ароматами.

- Матусю, купи мені ось це яблуко, - тихенько промовила дівчинка.

- Навіщо воно тобі? – здивувалась мама. – Поглянь, скільки навколо гарних фруктів! Вибирай будь – які

- Я хочу купити його не для того, щоб з'їсти, - пояснила донечка. – Хочу виростити з нього яблуньку. Навесні, коли вона цвістиме, до неї прилітатимуть комахи. Влітку на її гілках виспівуватимуть птахи. А восени ми зберемо золотисті яблука і пригостимо всіх охочих, щоб ніхто і ніколи не почувався самотнім.

Малята аналізують ситуацію, у якій опинилися персонажі, дають їм поради.

ДОДАТОК Г

КАРТОТЕКА ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ

Ситуація на транспорті (міському, залізничному)

1 • Ти з бабусяю їдеш в електричці. Вона зійшла на платформу, а ти не стиг. Що будеш робити? Чому?

2 • Бабуся сіла на поїзд, а ти залишився. Твої дії? Поясни, чому ти вчиниш саме так, а не інакше?

Екстренні ситуації

3 • У квартирі пожежа. Що ти будеш робити? Чому?

4 • Дим у сусідній квартирі. Твої дії?

Ситуація з водою.

5 • Бачиш, що хтось тоне. Як вчиниш?

6 • У квартирі прорвало кран. Ти один удома. Що робитимеш спочатку, що потім? Чому?

7 • Діти отримують лист з лісу про те, що там з'явилися люди, які ламають молоді дерева, гілки, рвуть квіти. Завдання дітей: організувати загін допомоги та запропонувати шляхи вирішення проблеми.

8 • Поштовий голуб приносить телеграму від гіпопотама про те, що в Африці сильна посуха. Завдання дітей: організувати доставку питної води в спеціальних балонах (їх замінюють пластикові пляшки); використовуючи географічну карту, запропонувати способи доставки.

9 • Собака Жучка приносить звістку про те, що в горах зійшла лавина, у результаті чого постраждали звірі, поламани дерева. Завдання дітей: зібрати спеціальну посылку з бинтами, йодом, замазкою для дерев.

У куточку «Садочок» сидить зайчик, у нього забинтована лапка. Питання дітям: чому лапка забинтована, що могло статися?

10 • Лежить паперовий метелик з відірваним крилом, навколо нього зображення «сумних» кольорів. Завдання дітям: висловити свої припущення, чому у метелика такий вигляд і чому квіти «сумні».

11 • У куточок «Садочок» прилетіла сорока з листом від Берендея: «Тривога, з'явився мурахоїд!» Чим може загрозувати його поява в лісі?

12 • У куточку «Садочок» знаходиться сюжетна картина, що зображає голі, хворі дерева. Завдання дітям: подумати, що сталося в цьому лісі і як можна йому допомогти.

13 • Казка «Ріпка» (У Діда неврожай: ріпка не вироста. Як йому допомогти?)

14 • Казка «Теремок» (потрібно допомогти персонажам побудувати будинок, не використовуючи ліс).

15. Тема: «Гриби»

Незнайка кличе дітей до лісу за грибами, але не знає, які гриби їстівні, а які ні.

16. Тема: «Транспорт»

Тварини Африки просять Айболита про допомогу, але Айболить не знає, на чому до них дістатися.

20. Тема: «Мова міміки і жестів»

Мандруємо світом, але не знаємо іноземних мов.

21. Тема: «Погодні умови»

Вирушили в подорож по Африці, але який одяг узяти з собою, щоб було комфортно.

22. Тема: «Властивості металів»

Буратіно хоче відкрити дверцята в комірчині у тата Карло, але ключ на дні колодязя. Як Буратіно дістати ключ, якщо він дерев'яний, а дерево не тоне.

23. Тема: «Сторони світу»

Машенька заблукала в лісі і не знає, як повідомити про себе і вийти з лісу.

24. Тема: «Обсяг»

Знайкові необхідно визначити рівень рідини в глечиках, але вони не прозорі і з вузькою шийкою.

26. Тема: «Вимірювання довжини»

Червоній Шапочці треба якомога швидше потрапити до бабусі, але вона не знає, яка доріжка довга, а яка коротка ...

27. Тема: «Вище, нижче»

Івану-Царевичу треба знайти скарб, який заритий під найвищою ялиною. Але він ніяк не може вирішити, яка ялинка найвища.

28. Тема: «Лікарські рослини»

Незнайка в лісі поранив ногу, а аптечки немає. Що можна зробити.

29. Тема: «Ґрунт»

Машенька хоче посадити квіти, але не знає, на якому ґрунті квіти будуть рости краще.

30. Тема: «Властивості дерева»

Побіг Буратіно до школи, а перед ним широка річка, і містка не видно. До школи потрібно поспішати. Думав - думав Буратіно, як же йому через річку перебратися.

Протиріччя: Буратіно мусить перебратися через річку, так як може спізнитися до школи, і боїться увійти в воду, так як не вміє плавати і думає, що потоне. Що робити?

31. Тема: «Годинник»

Попелюшці треба вчасно піти з балу, а годинник у палаці короля раптом зупинився.

32. Тема: «Властивості повітря»

Незнайка з друзями прийшов на річку. Незнайко не вміє плавати. Знайка запропонував йому рятувальний круг. Але він все одно боїться, і думає, що потоне.

Додаток Д
КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Дудка Аліна Сергіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;
 - надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
 - самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших

здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

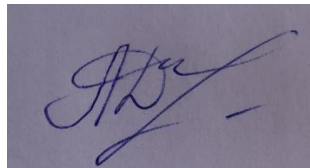
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

30.03.2021
(дата)

Аліна ДУДКА
(ім'я, прізвище)